

ELEKTRON KİTABXANALARDA ON-LINE XİDMƏT NÖVLƏRİ

HÜSEYNOVA G.

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının magistrantı

huseyinli101094@gmail.com

Məqalədə kitabxanalarda tətbiq edilən elektron xidmət növlərindən, elektron kitabxana məhsulları olan bibliografik verilənlər bazasından, tövsiyə xidmətindən, elektron sənəd göndərişi və onların kitabxanalarda tətbiqindən bəhs edilir.

Açar sözlər: kitabxanalarda online xidmət, elektron xidmət növləri, elektron sənəd göndərişi.

Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin əsas obyektı informasiya məhsulu və onun əsasında həyata keçirilən informasiya xidmətidir. Yeni texnologiyaların kitabxana fəaliyyətinə tətbiqi həm kitabxana daxilində, həm də kitabxananın hüduqlarından kənarında istifadəçi işlərinin bütün mərhələlərinin avtomatlaşdırılmasına imkan verir. Online istifadəçilər kitabxana xidmətlərindən kitabxanaya gələn oxucular kimi yararlı bilərlər. İnformasiyanın əldə edilməsi, sənədin sifarişi, sənədlərə müraciət, bibliografik arayış xidməti və s. kimi ənənəvi xidmət növləri elektron mühitdə yeni keyfiyyət əldə edir. Bu keyfiyyət qeyri məhdud sayda istifadəçi müraciəti və xidmət almanın operativliyi ilə xarakterizə olunur. Son dövrlərdə sosial həyatın virtualaşdırılması imkan verir ki, kitabxanalarda yeni elektron xidmətlərin formalaşdırılması üçün münbit şərait yaradılsın. Belə ki, cəmiyyətin sosial sifarişi və demokratikləşmə bunu zəruri edir [1, 17].

Elektron kitabxanaların ən çox yayılmış elektron məhsulu universal bibliografik verilənlər bazasıdır. Onlar kitabxana fondunun kitabları və analitik materialları haqqında məlumatları özündə saxlayır. Korporativ kitabxana şəbəkəsində isə korporativ verilənlər bazası kimi çıxış edir. Məhz verilənlər bazasında uzaq məsafədən daxil olmaq imkanı həqiqətən də axtarışın potensial mənbələrinin beynəlxalq əhatəsini real edir. "Virtual arayış" yeni bibliografik xidmətə çevrilir. Buna görə də müasir bibliografların paylanmış informasiya kütləsində axtarış strategiyasını mənimsəmələri lokal kitabxana fondlarında düzgün istismətlənmək bacarığı kimi əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiya məhsulu kimi annotasiyalı və referativ verilənlər bazasının əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki bibliografik elektron massivdə çoxaspektli axtarış imkanlarının xüsusi təşkili olsun. Bununla əlaqədar olaraq xətti bibliografik resurslar – tematik siyahılar, bibliografik mündəricatlar, tam mətnli

bibliografik göstəricilər və s. verilənlər bazasına aid edilmir və onlar başqa resurs əmələ gətirir. Bu resursun tədricən artması ilə ona məntiqi və rahat müraciətin təşkil edilməsi problemi ortaya çıxır. Kitabxana tərəfindən yaradılan bibliografik informasiyaya müraciət formalarından biri bibliografik və referativ göstəricilərin və siyahıların müxtəlif formatlarda (doc, pdf, html) təqdim edilməsidir. Bibliografik vəsaitlərin janrı çox müxtəlifdir. Ən çox maraqlı doğran janrı istifadəçini müəyyən bilik sahəsi üzrə əsas mənbələrə yönləndirən rəhbərlərin təşkil edilməsidir.

İ.Y. Matveyeva qeyd edir ki, tammətnli resursların formalaşdırılması və təşkilinə müəyyən məhdudiyyətlər qoyan müəllif hüququ haqqında qanunun qəbul edilməsinə qədər bir çox kitabxana bu informasiya məhsulunu öz inkişafının əsası kimi görürdü. Müasir dövrdə elektron kitabxanalar tammətnli resursların yaradılması işinə ehtiyatla yanaşırlar. Bu xidməti müəlliflə rəqəmsallaşdırma və nəşrin tam mətninə sayt vasitəsilə müraciətin təqdim edilməsi barədə müqavilə bağlanması imkanı olduqda inkişaf etdirirlər. Bundan başqa sayta daxil olan istifadəçiləri üçün öz şəxsi verilənlər bazasından istifadədən əlavə, İnternetin tammətnli elektron resurslarına və elektron kitabxana sistemlərinə müraciətin təşkilini də həyata keçirmək olar [4, 17-22].

İ.S.Pilko bildirir ki, faktoqrafik resurslar elektron kitabxanalar tərəfindən ixtisaslaşmaya və istifadəçi sorğularına uyğun olaraq yaradılır. Onların spektri çox genişdir: faktoqrafik verilənlər bazası, elektron sərğilər, daycesterlər, səyahət təlimatları, xəbər lentləri və s. Faktoqrafik məhsulların yaradılması və aktualaşdırılması proseslərinin ağırlığına görə, bu məhsulların hazırlanması kitabxanada məhdud şəkildə yayılmışdır. Əvvəl bu, istifadəçilər üçün aktuak olan tematik dosyələr – yerinə yetirilən faktoqrafik arayışların surətləri və ya ilkin sənədlərin toplusu, ölkəşünaslıq məzmunlu hadisələrin xronikası və salnamələr idi. Bu gün onların çeşidi tədris müəssisələrinin, məişət və sosial xidmətlərin, turizm şirkətlərinin, istirahət yerlərinin və s. ünvan-sorğu tipli verilənlər bazası ilə genişlənməmişdir. Məşğulluq xidmətləri və sosial müdafiə müəssisələri ilə birlikdə kitabxanalar əmək vakansiyalarının, ünvanlı sosial yardımların və kütləvi tələbatın digər informasiyaları üzrə "əlan lövhələrini" təşkil edirlər. Kitabxanalarda reklam, konyuktura, kommersiya informasiyasının verilənlər bazasının formalaşdırılması təcrübəsi o qədər də geniş yayılmamışdır. Bu iş, xüsusi bilik, müvafiq resurs təminatını, biznes-informasiya bazarının öyrənməsi üzrə ciddi marketing tədqiqatlarının aparılmasını tələb edir. Fərdi sorğular üzrə kitabxanalarda həyata keçirilən faktoqrafik xidmətlərin yerinə yetirilməsi əsasən kütləvi tələbat sorğusunu və ya xidmət profilini əks etdirir.

Elmi informasiya tədqiqatları ilə yanaşı informasiyanın analitik işlənməsi, informasiya bazarının inkişafının perspektivli tendensiyası hesab edilməsinə baxmayaraq, kitabxanalar tərəfindən elmi-analitik məhsulların -

analitik arayışlar və xülasələr, problem və yekun məruzələrin, referativ tərcümələrin, keçirilən elmi tədqiqatlar haqqında hesabatların və s. – çeşidinin və buraxılış həcminin kəskin şəkildə artacağını gözləməyə heç bir əsas yoxdur. Bu iş strukturunda ixtisaslaşmış analitik və tədqiqat altbölmələri olan federal, akademiya kitabxanaları üçün mükündür. Lakin universial, iri bələdiyyə, ali məktəb kitabxanaları çap olunmayan və az tirajlı elmi informasiya məhsullarının – daycestlərin, kitabxaların fəaliyyəti haqqında məruzələrin, metodiki və metodiki-bibliografik işlərin, elmi-praktiki konfrans materiallarının, elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinin, informasiya-analitik bülletenlərinin və ardı davam edən topluların – hazırlanmasında kifayət qədər fəaldirlər. Məhdud tətbiq sferasına baxmayaraq, elmi topluladakı və xüsusi mətbuatda çıxan nəşrlərlə bərabər, bu materiallar kitabxana fəaliyyətinin vəziyyəti və inkişaf perspektivləri, qazanılan təcrübə və onun metodiki anlayışı haqqında unikal mənbə hesab edilir. İstifadəçilərin bu və ya digər resurs paketləri ilə işi zamanı rahatlığı və komfortu təmin edən xidmətlərdən biri də uzaqdan müraciət edilən resursların fərdi sazlanması xidmətidir. Bu xidmətin xüsusiyyəti bir qrup istifadəçi üçün uzaqdan müraciət edilən resurslarda administrator tərəfindən interfeysin sazlanması ilə xarakterizə olunur. Bir sıra xidmətlərə müraciət etmək vasitəsi kimi smartkartlar çıxış edir. Belə kartlar surət çıxartma qurğularından istifadə zamanı ödənişin həyata keçirilməsi zamanı bir sıra kitabxanalar tərəfindən artıq tətbiq edilmişdir. Bu kartlar uzaqdan müraciət edən istifadəçilərin kitabxananın ödənişli resurslarından istifadə etmək, lisenziyalı şəbəkə resurslarına və müəyyən tələblərə adaptasiya edilə bilən proqramlara müraciət etmək üçün də istifadə edilə bilər. Smartkartlar vasitəsilə həmçinin kitabxana tərəfindən müəyyən xidmət növünə, məsələn İnternetdən istifadəyə ayrılan vaxtı da tənzimləmək mümkündür.

Kitabxananın sosial mədəni fəaliyyəti kitab və mütaliənin böyük istifadəçi kütləsi tərəfindən populyarlıq tapması, eləcə də mədəni yaradıcılığın və asudə vaxtın təşkili ilə xarakterizə olunur. Bunun ənənvi formaları kimi sərgi və ekskursiya fəaliyyəti; kütləvi tədbirlərin (yaradıcı ziyalılarla görüşlər, konsertlər) keçirilməsi; maraqlara görə klubların təşkil edilməsi və s. çıxış edir. Elektron mühit bu formaların əlçatan olma imkanını uzaqda olan istifadəçilərin cəlb edilməsi hesabına genişləndirməyə imkan yaradır. Virtual ekskursiya - kitabxananın tarixi haqqında məlumat, məkanın mərtəbələr üzrə əhatəsi zamanı oxu zalları, kitabxananın xidmət növləri, şəkillər haqqında informasiyanın verilməsidir. ABŞ-ın Konqres Kitabxanası tərəfindən bu kitabxananın Tomas Jeferson binası üçün stilli dizayn və professional şəkillərlə virtual tur yaradılmışdır. Virtual qalereyaya giriş imkanının xidmət növü olaraq hansı janra aid olduğu birmənalı olaraq müəyyənləşdirilməmişdir. Məsələn, Britaniya kitabxanasının onlayn qalereyası kitabxana və onun sərvəti üzrə maarifləndirici turu özündə əks etdirir. Bu tur bir neçə bölmədən ibarət

olub, onlardan hər biri elektron kitabxana biliklərinə malikdir. Qalereyada kitab mədəniyyətinin sədəvrləri, zəngin illustrasiyalar real kitabın səhifələrinin çevrilməsini modelləşdirən formatda təqdim edilir. «Feature» bölməsi möhtəşəm ideyaları, tarixi hadisələri və ya müasir dövrün maraqlı reallıqlarını illustrasiya edən ayrı-ayrı liyohlərdən ibarətdir. «Highlights tour» bölməsi Britaniya kitabxanasının on beş xəzinəsindən bəhs edir, burada təsvirlərin böyüdülmüş variantına baxmaq imkanı da vardır. «Showcases» bölməsində Britaniya kitabxanasının sənəd tərkibinin görünüşünün müxtəlifliyi əks edilmişdir. Burada qədim kitabları, xəritələri görmək, musiqi fraqmenti, səs arxivindən unikal yazı dinləmək mümkündür.

Yelina E.Y. qeyd edir ki, kitabxana saytında xəbərlərə və konkret istiqamətli sənədlərə müraciətin təmin edilməsində məqsəd istifadəçilər üçün aktual olan kitabxana hadisələri, resurslar, xidmətlər və s. haqqında informasiyanın təqdim edilməsidir. Hal hazırda elə bir kitabxana saytı yoxdur ki, orda «Xəbərlər. Hadisələr» bölməsi olmasın. Müasir dövrdə istifadəçilərin elektron ünvanlarına və ya bloqlarına xəbərlərin çatdırılması vasitəsi olaraq RSS (Rich Site Summary) formatı istifadə edilir. Bu format müxtəlif mənbələrdən informasiyanın əldə edilməsi və baxışını təmin edir. Informasiya RSS formatına çevrildikdən sonra bu formatı başa düşən proqram informasiya məhsulunun yenilənməsi zamanı edilən dəyişiklikləri əldə edə bilər. Xarici ölkə kitabxanaları bu formatı aktiv olaraq tətbiq edirlər. Məsələn, Britaniya kitabxanası öz pres-relizləri üçün RSS-lentə abunə təklif edir. ABŞ-ın Konqres kitabxanası öz saytının onlarla bölməsi və alt bölmələrində edilən yeniliklər barədə abunə xəbərləri göndərir. Bir çox bölmə RSS-lentə qoşula bilər. İnformasiyanın təqdim edilməsinin yeni forması olaraq audio-sənəd və ya vebkast – ayrıca mp3 fayl şəklində çıxış edir. Bu cür xəbər vebkastlarını Avstraliyanın Milli kitabxanası, ABŞ-ın Konqres kitabxanası və Britaniya kitabxanası yaradır [2, 39-48].

Elektron kitabxanalarda tövsiyə xidmətləri zəif inkişaf etmişdir. Bu xidmətlər ədəbi tənqidi, oxucu fikrini, kitab oxuma aktivliyini gücləndirən bibliografik vasitələri, kitablar haqqında ekspert rəylərini, ayrı-ayrı müəlliflərin yaradıcılığını və s. özündə əks etdirir. Tövsiyə xidmətinin ən çox yayılmış forması kitabxananın saytında təşkil edilən forumdur. Bu forumlar oxucu ünsiyyətinin effektivliyini qismən artırırsa da, onların bir çoxu oxucuların rəy mübadiləsinə stimül yaratmır.

İ.Y. Matveyevanın fikrincə, istifadəçilərin oxuma qabiliyyətlərinin artırılması üçün sosial şəbəkə təcrübəsindən yararlanmaq maraqlı olar. Bu nümunələr İnternetin tövsiyə xidmətlərində geniş yayılmışdır. Sosial şəbəkələrin əsas xüsusiyyəti kitaba və oxumaga sevgi əlamətinə görə birləşən istifadəçilər özləri kontenti doldurur. Nəşrin xarakteristikaları üçün formal bibliografik məlumatlar - qeyri standart bibliografik təsnifat, annotasiya və oxucu rəyləri

istifadə edilir. İşin rahat təşkili üçün əlavə funksiyalar tətbiq edilir: nəşrin qiyməti göstərilməklə İnternet-mağazaya hiperistinad, rəyin sifariş edilməsi imkanı, əlfəcin qoymaq, nəşrdən sitat əlavə etmək və s. Tövsiyə xidmətli sosial şəbəkələri ziyarət edən istifadəçilərin dinamikası gündən günə artır. Saytların moderatorları öz resurslarını genişləndirir və fəal edirlər. Bunun üçün onlar aksiyalar, yaradıcılıq görüşləri, konkurslar və s. təşkil edirlər. Elektron kitabxanalar öz saytlarında bu tipli istifadəçi qarşılıqlı əlaqəsini yarada bilər və ya tövsiyə xidmətli sosial şəbəkənin aktiv iştirakçısı olub kontentin ekspert rolunda çıxış edə bilərlər. Elektron kitabxanalar həmçinin öz saytlarından mövcud sosial şəbəkələrə hiperistinadlarla müraciət təşkil edə bilərlər [5, 25-31].

Vahid təhsil məkanında öz yerini müəyyənləşdirərkən elektron kitabxanalar istifadəçilərə maarifçi xidmətlərini təqdim edirlər. İnformasiya axtarış metodikası, bibliografik qeydlərin, ədəbiyyat siyahılarının, tədris və elmi işlərin əlyazmalarının tərtibi, bibliografik informasiya mədəniyyətinin, ədəbiyyatla iş vərdişlərinin, sürətli oxu metodikasının formalaşması üzrə məşğələlərin keçirilməsi qaydaları ilə bağlı məsləhətlər kitabxanalar üçün əhəmiyyətli hesab edilir. Kitabxanaların nəzdində xarici dillər tədris kursları, estetik inkişaf məktəbləri, lektoriyalar, diskussiya klubları, yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına, praktiki bacarıq və sənə yiyələnməyə istiqamətlənmiş maraqlar üzrə kurslar fəaliyyət göstərir.

Kitabxana təcrübəsinə yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi, kitabxana mütəxəssislərinin təlimi və ixtisasının artırılması ilə bağlı maarifləndirici xidmətlərin – peşəkar məsləhətlər, kurslar, seminarlar, fərdi və qrup şəkilli təcrübə keçmə və s. əhəmiyyətini aktuallaşdırmış oldu [6].

İnformasiya əsri və bunun nəticəsi olaraq sosial şəbəkələr rəqəmsal kitabxanaların inkişafı və təşviqində də müəyyən rol oynayır. Belə ki, "kitabxana" adı ilə qruplar yaradılaraq kitabxananın bütün informasiya resursları haqqında məlumat almaq mümkündür. Bundan başqa qısa mobil məlumatlar vasitəsilə istifadəçi ixtisaslı arayış – "virtual arayış" ala bilər. Əhəmiyyətli kitab sərəgiləri də virtual olaraq keçirilir. Ali məktəb kitabxanaları yeni texnologiyalara keçid mərhələsində ali təhsilin inkişaf tendensiyalarını nəzərə almalı və bu prosesdə aktiv mövqə tutmalıdır. Ali məktəb kitabxanalarının ümumi inkişaf kursunda hərəkətverici qüvvə kimi müasir texnologiyalar və informasiya resurslarını əldə etmək üçün istifadə olunan perspektiv variantlardan biri kimi rəqəmsal kitabxanalar çıxış edir. Rəqəmsal kitabxana - paylanmış informasiya sistemi olub, verilənlərin ötürülməsinin qlobal şəbəkəsi vasitəsilə müxtəlif elektron sənədlərin saxlanması və istifadəçilər tərəfindən effektiv olaraq istifadə edilməsidir. Bu, kompüter informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi və onun əsasında ali təhsil kitabxanalarının tam hüquqlu iştirakçı kimi vahid informasiya məkanına daxil edilməsidir.

Beləliklə, kitabxananın fəaliyyətində müəyyən deformasiya baş verir: əhəmiyyətli kitabxananın əvəzinə rəqəmsal kitabxana keçir, kitabxananın əvəzinə isə oxucunun informasiya tələblərini və fərdi kompüterin proqram təminatını bilən virtual kitabxanaçı gəlir. Virtual kitabxanaçı həmçinin mobil və geniş informasiya məkanında bacarıqla naviqasiya edə bilən ixtisaslı mütəxəssis olmalı, eləcə də öz ixtisasını da mükəmməl bilməlidir. Müasir oxucu daha çox istifadəçi mövqeyində olur və onlar daha çox elektron kitablara üstünlük verirlər. Kitab sifariş etmək bu və ya digər elektron informasiya sistemində çıxışın əldə edilməsinə bərabərdir. Beləliklə, rəqəmsal kitabxana ali təhsil müəssisəsinin alt sistemi olaraq özü bir sistem təşkil edir. Bu sistem adekvat olaraq yeni tələblərə, ali təhsilin məzmununa və qarşıya qoyduğu məsələlərə uyğun olaraq dəyişir. Boloniya təhsil sisteminin tələblərinə riayət edərək hər bir müəllim öz iş planı, tədris-metodik işində proqramlar və eləcə də tədris etdiyi fənn üzrə ədəbiyyatın həm kağız, həm də elektron formatda tələbələrə təqdim etməli, bununla da tədris prosesini asanlaşdırmalı və dərəcə hazırlıq vaxtını minimuma endirməlidir. "İnformasiya" və "mobillik" müasir dövrdə təlimin və təhsilin iki tərkib hissəsi kimi müəllim ilə tələbə, təhsil ocağı ilə rəqəmsal kitabxana arasındakı qarşılıqlı əlaqə prosesini təqib etməlidir. Çünki elmi kitabxana hər bir ali təhsil müəssisəsinin "üzü"nü ifadə edir [3].

Elektron xidmətin başqa bir elementi kimi interaktiv kitabxana xidmətlərini göstərmək olar. İnteraktivlik istifadəçi ilə kitabxanaçı-məsləhətçinin qarşılıqlı əlaqəsi ilə xarakterizə edilir. Bu isə birlikdə informasiya-bibliografik xidmətin elektron formatını əks etdirir. Bu isə o deməkdir ki, interaktiv kitabxana xidməti həm, fərdi, həm korporativ, həm də kütləvi xidməti təmin etməlidir. Arayış-bibliografik xidmət rejimində birdəfəlik fərdi sorğular virtual arayış xidməti vasitəsilə həyata keçirilir. Bu arayış-bibliografik xidmət istifadəçilərin rəğbətini qazanmış və professional kitabxana şəbəkələrində geniş yayılmışdır. Korporativ və kütləvi olaraq informasiyanın çatdırılmasının texnoloji əsasları olaraq elektron göndərişləri qeyd etmək olar. Kitab biznesinin nümayəndələri, oxucu birlikləri bu xidmətdən aktiv olaraq istifadə edirlər. Bu xidmətin kommersiya və informasiya əsaslandırılmasını nəzərə alaraq çox az sayda kitabxana xüsusi məqsədlər üçün auditoriya ayırmaq, müəyyən sosial qrupların ümumi tələblərinə uyğun olan aktual informasiyanın yaradılması və göndərişlərini təşkil etmək və ya kitabxana istifadəçilərinin çox hissəsinə maraqlı olan universal xarakterli informasiyanın göndərişini hazırlamaq kimi işlərlə məşğuldur (4, 44-46).

Təmənlə elektron kitabxana resurslarının yaradılması və onlara müraciətin təşkil edilməsinin məhdudluğu və şəbəkə bibliografik resursların, eləcə də interaktiv xidmətlərin tədricən təkmilləşdirilməsi şəraitində kitabxanaların elektron xidmət elementləri arasında elektron sənəd göndərişi və ya

nəşrin kitabxanalar arası abonementlə əldə edilməsi imkanı zəruri olaraq çıxış edir. Elektron sənəd göndərişi sistemi – proqram-texnoloji kompleks olub, sorğu əsasında oxucuların kitabxana fondlarına operativ müraciətini təmin edir. Bu xidmətin inkişaf etməsi bilavasitə müəllif hüquqları problemləri ilə bağlıdır. Lakin buna baxmayaraq elektron sənəd göndərişi sistemi yüksək sürətlə inkişaf edən informasiya xidməti növlərindəndir. Son onillikdə elektron sənəd göndərişi sisteminin inkişafına təsir edən amillər aşağıdakılardır:

- global informasiya şəbəkələrinin geniş yayılması;
- interaktiv distant informasiya axtarışının tətbiqi;
- sənədlərin sürətlərinin elektron sifariş sistemi yaradılması;
- sorğuların avtomatlaşdırılmış emalı;
- informasiyanın saxlanılma vasitələrinin artması;
- elektron nəşrlər;
- mətnlərin skanerləşdirilməsi və tanınması üçün texniki və proqram vasitələrinin müxtəlifliyi.

Elektron sənəd göndərişi kitabxana-informasiya təminatının əsas vasitəsi kimi çıxış edir. Bu xidmət uzaqlaşdırılmış istifadəçilər üçün aktual olan ənənəvi kitabxanalararası abonement xidmətini sıxışdırır, verilənlər bazasında axtarışı və siqnal informasiya xidmətlərinin fəaliyyətlərini genişləndirir. Belə rejim yalnız sifariş edilmiş sənədlərin, məsələn, jurnal və məcmülərdən məqalələrin rəqəmsallaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bununla bərabər fondun elektron hissəsinin tədricən komplektləşdirilməsi həyata keçirilir. Bu rejim iqtisadi cəhətdən bəraət qazanmaya bilər, çünki belə fondun saxlanılmasına və orada informasiya axtarışına çəkilən xərclər kifayət qədər çoxdur, jurnal məqalələrinə təkrar sorğuların olma ehtimalı isə aşağıdır. Lakin buna baxmayaraq elektron sənədlərin elektron sənəd göndərişi rejimində komplektləşdirilməsi kütləvi kitabxanalarda tematik kolleksiyaların formalaşdırılması üçün faydalı ola bilər (1, 13).

Elektron bibliografik xidmətin təqdim olunmasında məqsəd istifadəçinin sənədin mətnini əldə etməsi imkanının reallaşdırılmasıdır. Bunun üçün hər bir elektron kitabxana zəruri olaraq virtual istifadəçilər üçün kitabxana nəşrlərinə müraciət texnologiyası təşkil etməlidirlər. Bununla da electron sənəd xidməti səddi aradan qaldırıla bilər və kitabxana xidmətlərinə olan tələbat arta bilər.

Elektron xidmətin köməkçi elementi kimi oxucu kommunikasiyasının təşkilini qeyd etmək olar. Oxucu kommunikasiyası çatlar, forumlar, virtual birliklər, İnternet-konfranslar, bloqlar, sosial şəbəkələrdəki nümayəndəliklər və s. ilə həyata keçirilir. Müasir həyatın aktual problemlərinin şəbəkə fəzasında müzakirə edilməsi çox genic yayılmışdır və virtual istifadəçi, eləcə də professional kitabxana sferasında özünü reallaşdırma vasitəsinə çevrilmişdir. Forumda və korporativ bloqda ünsiyyət imkanı bir çox istifadəçilərin diqqətini

çəkir. Bu istifadəçilər veb saytda və ya kitabxananın özündə gördüklərinə qiymət vermək, qiraətin aktual problemlərini müzakirə etmək, informasiya axtarmaq, digər istifadəçilərin fikirlərini bilmək istəyirlər. Forumlar və bloqlar korporativ sayt üçün çox dəyərli əlavədir. Çünki burada bu və ya digər problemə, kitabxanada baş verən hadisəyə alternativ nöqtəyi-nəzərlər təqdim edilə bilər, daha sadə izah oluna bilər və videomateriallar verilə bilər. Kitabxana üçün bu istifadəçilər və əməkdaşlar ilə əks əlaqə rolunda olur. Forumlar bir çox kitabxananın saytında olur. Bəzi kitabxanalarda forumlar bibliografik xarakterli sorğuların qəbulu və göndərilməsi üçün istifadə edilir. Bu onunla əlaqədardır ki, virtual arayış xidməti üçün proqram təminatı tam olaraq təmin edilməmişdir.

Kitabxananın sosial mədəni fəaliyyətini əks etdirən xidmətlərə aşağıdakıları da aid etmək olar: elektron şəkildə işlərin qəbul edildiyi ədəbi və bədii əsərlərin müsabiqələrinin keçirilməsi, internet-viktorinaların keçirilməsi. Mövzular üzrə biliklərin yayılması üçün vebkastlardan (audio sənəd) istifadə edilir. Britaniya kitabxanasında sosial mədəni mövzulu vebkastlar təqdim olunmuşdur. ABŞ-ın Konqres Kitabxanası isə “Rəqəmsal gələcək və sən” adlı silsilə vebkastlar yaradır [2, 39-48].

ƏDƏBİYYAT

1. Глухов В.А., *Электронная доставка документов в России: в начале пути* /В.А.Глухов, О.Л. Лаврик //Теория и практика общественно-научной информации. – 1997. –Вып.13
2. Елисина Е.Ю. *Услуги, реализуемые библиотекой в электронной среде* // Библиотечноеведение, ISSN 0869-608X, 2009, стр. 39-48
3. Кудряшова Г.Ю. *Цели Болонского процесса и перспективы вузовских библиотек* // Научные и техн. б-и. 2007. № 6.
4. Матвеева И.Ю. *Электронный сервис в библиотеке: вопросы содержания и организации* // Библиография.- 2012.- № 6.
5. Матвеева И.Ю. *Читать подано! Социальные сети в поддержку и продвижение чтения* // Вестн. Челяб. гос. акад. культуры и искусств. 2010. N 3.
6. [Пилко И.С. *Информационные и библиотечные технологии*.- СПб, 2006.-342 с.
7. Иванов Д.В. *Виртуализация общества*. СПб.: Востоковедение, 2000. 96 с

ВИДЫ ON-LINE УСЛУГ В ЭЛЕКТОННЫХ БИБЛИОТЕКАХ

ГУСЕЙНОВА Г.М.

РЕЗЮМЕ

В статье осматриваются типы электронных услуг, продукты электронных библиотек, рекомендационные сервисы, электронная доставка документов и их обеспечении в библиотеках.

Ключевые слова: онлайн сервис, электронная библиотека, электронная доставка документов, база данных.

TYPES OF ON-LINE SERVICE IN ELECTRONIC LIBRARIES

HUSEYNOVA G.M

SUMMARY

The article is based on types of electronic service, products of electronic libraries – database, recommendation services, electron document delivery and their application in libraries.

Key words: online service, electronic library (e-libraries), electron document indicator, database.